

Umění zprostředkovaného učení

Teoretická východiska a výzkum instrumentálního obohacování Reuvena Feuersteina

Gabriela Málková

TOGGA

Umění zprostředkovaného učení

Teoretická východiska a výzkum instrumentálního
obohacování Reuvena Feuersteina

Gabriela Málková

Tato publikace vznikla za laskavé finanční podpory Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, z prostředků Výzkumného záměru „Antropologie komunikace a lidské adaptace“ (MSM 0021620843).

Gabriela Málková:

Umění zprostředkovaného učení.

Teoretická východiska a výzkum instrumentálního obohacování Reuvena Feuersteina

Vydalo vydavatelství TOGGA, spol. s r. o.,
Volutová 2524, Praha 5

© TOGGA, 2008

Obálka: Lukáš Příbaň

Ilustrace použité na obálce: Jáchym Janský (7 let; kresba hrocha) a Josef Janský (7 let; kresba rytíře)

Typografie a sazba z písma Baskerville a John Sans: Dušan Neumahr

Tisk: Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Vydání první, Praha 2008

ISBN 978-80-87258-02-6 (print)

ISBN 978-80-7476-239-0 (online: pdf)

OBSAH

Úvodní poznámky k obsahu a struktuře knihy | 7

Co je instrumentální obohacování | 9

Vznik instrumentálního obohacování | 11

Instrumentální obohacování v České republice | 17

Teoretická východiska *instrumentálního obohacování* | 19

Strukturní kognitivní modifikovatelnost | 21

Parametry zkušenosti zprostředkovaného učení | 33

Kategorie zkušenosti zprostředkovaného učení | 44

Kognitivní mapa | 49

Parametry kognitivní mapy | 49

Feuersteinovo pojetí deficitních kognitivních funkcí | 58

Charakteristiky a popis *instrumentálního obohacování* | 63

Cíle *instrumentálního obohacování* | 63

Charakteristika materiálů v *instrumentálním obohacování* | 70

Popis součástí *instrumentálního obohacování* | 73

Zásady pro implementaci *instrumentálního obohacování* | 89

Výzkum *instrumentálního obohacování* | 93

Výzkum *instrumentálního obohacování* v zahraničí | 95

Výzkum *instrumentálního obohacování* v České republice | 100

Pilotní pražská studie | 100

Pražská studie aplikace *instrumentálního obohacování* | 101

Popis výzkumu a metod sběru dat | 101

Výsledky výzkumu | 104

Komentáře výsledků pražské studie | 112

Závěrem | 117

Seznam použité literatury | 119

Úvodní poznámky k obsahu a struktuře knihy

Tato kniha sleduje dva cíle. Seznámit českého čtenáře s původní teorií vývoje poznávacích funkcí izraelského psychologa Reuvena Feuersteina a podat přehled současné situace v oblasti výzkumu efektivit programů pro rozvoj kognitivních funkcí. Oba tyto cíle mají v této knize společného jmenovatele: stimulační program pro rozvoj kognitivních funkcí známý jako *instrumentální obohacování* (Instrumental Enrichment).

Instrumentální obohacování má už i v České republice mnohé příznivce a stává se stále více populární metodikou pro systematický rozvoj myšlení dětí i dospělých. Tato publikace usiluje ukázat *instrumentální obohacování* především jako teoreticky velmi silně podložený systém a jako pozoruhodný intelektuální počín. Zaměřujeme se zde na podrobný výklad teoretických východisek tohoto programu, abychom mohli odkrývat jejich dosud nedoceněnou potencialitu inspirovat psychologickou a pedagogickou praxi. Usilujeme zde upozornit zejména na Feuersteinovo pojetí *zprostředkovaného učení*.

Objasnění teoretických východisek *instrumentálního obohacování* a principů zprostředkovaného učení postupně ústí v představení základních charakteristik tohoto programu, jeho obsahu i zásad jeho implementace. Rozsah zájmu o *instrumentální obohacování* a jeho význam pro současnou pedagogickou psychologii dokresluje v kapitolách věnovaných *výzkumu instrumentálního obohacování*, resp. jeho efektivitě.

Knihy je určena především *studentům* psychologie nebo příbuzných oborů se zájmem o sociokulturní přístupy v psychologii, kulturní a vývojovou psychologii. Věříme ale, že zaujme i *profesionály*, kteří s *instrumentálním obohacování* pracují a hledají další inspirace pro svůj profesní růst.

Co je *instrumentální obohacování*

Instrumentální obohacování představuje bezpochyby jeden z nejzajímavějších a nejpropracovanějších počínů pedagogické psychologie druhé poloviny dvacátého století. V současné době jej používají učitelé, psychologové i rodiče prakticky na celém světě. *Instrumentální obohacování* je program pro rozvoj a stimulaci poznávacích funkcí. Má své skalní příznivce a věrné obhájce, stejně jako vytrvalé odpůrce a neoblomné kritiky. Je neustále předmětem výzkumného zájmu, ač od doby svého vzniku v padesátých letech dvacátého století prošlo minimální revizí. Hodnota tohoto programu spočívá nejen v jeho široké praktické uplatnitelnosti, ale především v silných teoretických východiscích, které stojí v jeho základech.

Autorem *instrumentálního obohacování* je prof. Reuven Feuerstein (*21. 8. 1921), původem rumunský Žid, dnes žijící v Izraeli. Feuerstein patří v psychologické literatuře mezi nejvýraznější kritiky tradičních forem testování inteligence, je autorem původní teorie vývoje poznávacích funkcí, která bývá někdy prezentována jako amalgám piagetovské a vygotskiánské tradice studia vývoje intelektu dítěte v evropské psychologii. Tato teorie je v odborné literatuře oceňována především pro výrazný posun v oblasti porozumění mechanismům, které utvářejí kulturně specifické i univerzálně sdílené charakteristiky intelektu člověka. Nejčastěji je ovšem Feuerstein citován jako jeden z nejuznávanějších současných tvůrců pedagogickopsychologických forem a metod pro rozvoj a nápravu kognitivních funkcí, dovedností myslet a strategií učení.

Program tvoří dvě hlavní části:

- soubor 14 pracovních sešitů zaměřených na různé kognitivní dovednosti, kterým se říká instrumenty;
- instruktážní materiály s propracovaným učebním systémem, který vychází z principů Feuersteinovy teorie vývoje poznávacích funkcí a staví zejména na aplikaci tzv. zprostředkovaného učení v učebních situacích.

Každý z instrumentů tohoto programu obsahuje sérii cvičení typu tužka–papír, které jsou zpravidla uspořádány jako soubory 15 jednotlivých listů papíru, které se označují jako instrumenty. *Instrumentální obohacování* se používá pro práci s dětmi ve věku od 8 let. Autoři programu doporučují využívat program zejména ve skupinovém uspořádání v počtu zhruba 10 až maximálně 30 dětí. S programem lze pochopitelně pracovat i v individuálních lekcích, v takové podobě ovšem musíme rezignovat na pozitivní vliv skupiny ve smyslu podpory rozvoje nových forem myšlení, motivace, komunikace, kreativního myšlení a nových forem učení. Původně *instrumentální obohacování* vzniklo pro potřeby vzdělávací integrace kulturně odlišných

dětí a imigrantů v Izraeli po druhé světové válce. Postupně se ovšem začalo ukazovat, že tento program lze úspěšně využívat i při práci s mentálně handicapovanými dětmi (zejména u dětí s Downovým syndromem), školně neúspěšnými dětmi, dětmi s poruchami učení, i u osob po úrazech mozku. S velkým úspěchem se programu využívá i v běžných školách pro tvorbu kurikula zaměřeného na rozvoj kritického myšlení a dovedností myslet. Objevují se dokonce i snahy pracovat s tímto programem v oblastech vzdělávání dospělých a dalšího rozvoje pedagogických pracovníků.